

KISEBBSÉGI MAGYAR SORS

A JUGOSZLÁVIAI MAGYAR KISEBBSÉG KIVÁNDORLÁSA

A NÉPEK vándorlása ősi történelmi tünet. Már az ókor is sok népvándorlásról tud és sokszor olyanokról, amelyek valósággal megrengették azt a talajt, amelyen az útrakelt népek átvonultak. Bizánc és Róma bukását is éppen a népvándorlások fejezték be. A különböző népvándorlásoknak azonban a történelem folyamán különbözők voltak az okai is: néha pusztán hadi romantika, néha messze szálló nemzeti álmok, néha és talán a legtöbbször gazdasági okok indították a vándorlókat arra, hogy „dúsabb legelőket” keressenek. Gyakran persze fényes kultúrák omlottak össze a népvándorlók fegyvercsapásai alatt, mert valaha az új haza megszállásának a legvégső argumentuma egyedül a hódítás volt.

Az újabb korszakokban a népek vándorlása már nem többé egész nemzeteknek, egész népeknek útrakelése, hanem inkább csak egyes néptöredékeknek, vagy egyeseknek vándorlása a boldogulás után. Ma is a legkülönbözőbb okok szerepelnek a vándorlások logikája gyanánt: egyéni romantika, a vagyonszerzés örök vágya, szociális bajok, gazdasági kényszerűségek, politikai üldözések és legújában a „béke eredményeként” a nacionalista perzekúciók a más nemzethez való tartozás miatt. Ez a legmodernebb ok a kisebbségek kivándorlásának indoka, főleg az újonnan megteremtett kelet európai államokból.

Mert három milliónál nagyobb a kisebbségi sorsba taszított véreink száma, s nem lesz felesleges, ha a kisebbségek kivándorlását is napirendre tűzzük. Nemcsak kulturális és anyagi elnyomás a sorsuk, hanem a vándorbot is. Ezúttal a jugoszláviai magyar kisebbség kivándorlásával kívánunk foglalkozni, melyet követhet a folytatás más magyar kisebbségi területek kivándorlásáról is.

Jugoszlávia tíz év óta minden eszközt megragad arra, hogy kisebbségeitől megszabaduljon. Délszerbiából kiűldözi a törököket, akik legtöbbszörre Kemál pasa újjászületett Törökországába vándoroltak, a Strumicza mentéről a bolgároknak nyom vándorbotot a kezébe, hogy a megnyomorított Bulgáriában keressenek maguknak menedéket. A Magyarországtól elszakított területen pedig a magyarokra fekszik rá és a németekre, hogy őket ősi tűzhelyük elhagyására kényszerítse. Az eszközökben a balkáni praktika nem igen változott soha, most is, ha kell, politikai kényszerrel vesz velük szemben igénybe, ha pedig kell, gazdasági intézkedések által rakja fel a hátukra a vándortarisznyát. Ám beszéljenek a számok,

A „Vajdaság” területéről, amelyet legújában a diktatúra „Duna-Bánsága” nyelt el a nagyszerbizmus jegyében, 1921-ben: 2270, 1922-ben: 2270, 1923-ban: 3970, 1924-ben: 8048, 1925-ben: 3050, 1926-ban: 3258, 1927-ben: 4384 egyén vándorolt ki, vagyis összesen: 26.098 állampolgár hagyta oda szűkebb hazáját, a Délvidéket. Nagy szám ez önmagában is egy győztesnek mondott államban, amelyet állítólag a csatlakozó népek lelkesedő akarata teremtett meg. De, ha emellett azokat az adatokat is felsoroljuk, amelyek az egyes kivándoroltak nemzeti hovatartozandóságát tüntetik fel, akkor lép eléünk az az igazán szomorú tény, hogy az ezekről a területekről kivándoroltak döntő többségben a német és a magyar kisebbségek sorából kerülnek ki. Magyar nemzetiségű volt tehát 1921-ben: 313, 1922-ben: 212, 1923-ban: 1144, 1924-ben: 3825, 1925-ben: 1043, 1926-ban: 810, 1927-ben: 703. A csökkenés abban leli magyarázatát, hogy az ottani magyar sajtó óva intette a vándorlókat különösen Délamerikától, ahol sok magyar került hihetetlen nyomorba és végleg el is pusztult, másrésztől

a csökkenés oka, hogy a kenyértelen magyarokat a Tiszahát magyarjai iparkodtak valamiképpen keresethez juttatni. A német kivándorlók száma viszont így alakul: 1921-ben: 1599, 1922-ben: 595, 1923-ban: 2094, 1924-ben: 3505, 1925-ben: 1554, 1926-ban: 1855, 1927-ben: 2161 német vándorolt ki az elcsatolt magyar vidékekről, összesen tehát 13.363 német. Ha most a német és magyar kivándorlók számával szembehelyezzük az összes többi kivándorlók számát a régi magyar területekről, akkor látjuk meg, hogy mennyire mesterségesnek kell lennie a kisebbségek kivándorlásának. Kivándorolt szerb-horvát-szlovén nemzetiségű 1921-ben: 270, 1922-ben 225, 1923-ban: 570, 1924-ben: 562, 1925-ben: 318, 1926-ban: 416 és 1927-ben: 845, összesen 3206. A kivándorolt szlávok között még 267 a száma azoknak, akik nem tartoznak az ú. n. államalkotó három szláv törzshöz, hanem „egyéb szlávok“ neve alatt szerepelnek, tehát tótok, csehek, rusznyákok. Nem lesz egészen érdektelen az sem, ha megemlítjük, hogy Jugoszláviából a jelzett hat év alatt 690 oláh is odahagyta a kisantatbeli szövetséges országot és kivándorolt Temesből, Torontóiból. 1927-ben még 408 idegen állampolgár és 114 különféle nemzetiségű is mondott búcsút a délszláv államnak.

Legfontosabb tudnivaló a felsorolt statisztikai adatokban az, hogy az összes kivándorlók, akikről itt szó van, a Tengerentúltra vándoroltak k, leginkább a két Amerikába. Az első két év „menekültjei“, mintegy 28 ezer s a későbbi ú. n. optások nincsenek a felsorolt számokban. Éppenígy nincsenek jelen adatainkban az „átszököttek“ sem.

A tengerentúli kivándorlás egyébként ezt a statisztikaképet mutatja: Északamerikába vándorolt: 6212 egyén, Argentínába: 5552, Brazíliába: 10.464, Ausztráliába: 10, Chilébe: 21, Uruguayba: 216, Amerika többi államaiban pedig 311 kivándorló szóródott szét. Ezek a szomorú adatok egy nagy kötelességet rónak amerikai konzulátusainkra és egyéb képviselőteinkre: hogyha már véreink elhagyni kényszerültek a földet, ahol születtek, hogyha már leszakadtak a jugoszláviai magyarság testéről, hát legalább odakinn, Amerikában iparkodjanak őket az itteni magyarsághoz csatolni, hogy el ne vesszenek végleg az egyetemes magyarság számára. Az egyetemes magyar nemzet nem olyan nagy és nem olyan hatalmas számszerűleg sem, hogy elhordozhatná azt a könnyelműséget, hogy elveszni engedjen 8050 magyar lelket a világ nemzeteinek idegen tengerében. Amerikai magyar egyesületeinket is arra kell buzdítanunk, hogy keressék meg és öleljék magukhoz, anyagilag és erkölcsileg is, ezt a hontalanul boldogtalan magyar vándorsereget. Különösen áll ez Argentínára és Brazíliára, ahová a legtöbb jugoszláviai magyar vértünk szakadt el és ahol a leggyászosabb sors várakozott rájuk.

Ha a jugoszláviai magyarok kivándorlását más szempontokból is vizsgáljuk, így is szomorúan tanulságos adatokra találunk. Elsősorban vallásfelekezeti szempontból. A 26.098 jugoszláviai kivándorló között római katolikus volt 19.146 lélek, protestáns 4126, ami különösen nagy szám a 216.847 jugoszláviai protestánshoz viszonyítva, míg a jugoszláviai katolikusok száma 4.7 millió. A kivándorolt katolikusok németek, magyarok és sokác-bunyevácok. A németek bárhová is vándoroltak ki Amerikában, mindenütt megtalálják a nagynémetországi katolikus egyházközségeket, ugyanígy a német evangélikusok is. De már sokkal súlyosabb a kivándorolt magyarok helyzete, ha katolikusok és a legnehezebb az elvándorolt református magyarok helyzete, mert Délamerikában még alig van megszervezett magyar református egyház. Ha a jugoszláviai németek a Tengerentúlon akár nagynémetországi katolikus, akár nagynémetországi evangélikus egyházközségekbe is vetődnek el, ezek a magyar állameszme számára végleg elvesztek. De ugyanez történik akkor is, ha csupán a nagynémetországi német egyesületekben találnak is otthonra és minden irányú támogatásra. Olyan súlyos tény ez, amely előtt csak rezignációval állhatunk meg. Vallásfelekezeti szempontból még megemlíthető az is, hogy az összes kivándorolt pravoszlávok száma alig 2545. A hat év adatai szerint csak 64 zsidó hagyta oda Jugoszláviát.

Helyzetképünk teljesebbé tétele céljából, hivatkozunk még más adatokra is. A kiköltözöttek közül 14.331 volt a férfi és 11.767 volt a nő. Ezek közül viszont 18 éven aluli volt 4692 férfi és 4448 nő. 18 és 30 év közötti férfi volt 4532 és nő 3672. 30 és 50 év közötti férfi volt 4600, nő csak 2923. Végül 50 éven túli férfi volt 521 és nő 510. Feltűnő tehát, hogy igen nagy mértékben vándoroltak ki nők és gyermekek, aminek egyedüli magyarázata, hogy a kivándorlás családostól történt. Itt tehát nem romantikáról van szó és nem is önző vagyonszerzésről, hanem egzisztencia kereséséről, amelyet a tervszerű politikai nacionalizmus tett tönkre az ősi hazában.

Nem érdektelen az a csodálatos adat sem, hogy a kivándoroltak közül 21.159 az ími-olvasni tudó, míg csupán 1710 az analfabéta. Ez az adat is amellel szól, hogy a mai Jugoszláviát, amely a szerb részeken alig 25—29%-ban írástudó, éppen a kultúrában legelőrehaladottabb elemek kénytelenek otthagyni, vagyis a kultúrában legmagasabb fokon álló magyar és német nemzeti kisebbségek. Hogy az egyetemes kultúra szempontjából éppen az ilyen kivándoroltatás milyen nagy bűn és talán elsősorban a fél-európai Jugoszláviára nézve is, az külön magyarázatra nem szorul.

Ha a foglalkozás szerint tekintjük a kivándoroltak hosszú sorát, ez a kép tárul elénk. Legmagasabb a földműves kivándorlók száma. Kivándorolt a hat év alatt 7522 férfi földműves és 4881 földműves nő. Ezután következnek a nem kvalifikált munkások, tehát földmunkások és napszámosok és pedig 1522 férfi és 2069 nő. Nagyon tekintélyes azonban a kvalifikált munkások száma is, vagyis 1037 férfi és 274 nő. De egyike a legszomorúbb adatoknak kétségkívül az, hogy a kivándoroltak között családtag volt 4188 fi és 4285 nő, akik tehát csak azért szálltak a tengerre, mert nem volt többé régi otthonukban hová hajtaniok fejüket, ha már a családfő vándorútra kelni kényszerült. Ez az adat azért is szomorú, mert az így kivándorolt családnak nincsen igen reménye, hogy valaha szülőföldjére térjen vissza. Egyébként az intelligencia is meglehetősen számban kötött batyut a hátára, kiment ugyanis 149 intelligens férfi és 241 tanult nő.

Még néhány adatot hozunk fel, hogy ezáltal is tisztábban lássunk a kisebbségi vándorúton. A kivándorlók közül 4479 hagyott hátra valamelyes vagyont, 3165 eladta mindenét, amije volt és 11.453 teljesen vagyontalan volt odahaza. Nem állítható azonban, hogy romantika, vagy a vagyonszerzés ösvágya vitte volna el a messze idegenbe a kivándorlókat, mert 23.928 most ment ki elsőízben Amerikába és csupán 1922 másodízben és csak 248 járta meg már többször a tengerek útját. A kivándorlók vallomása szerint, odakinn 10.419-nek volt hozzátartozója és teljesen ismeretlenül 15.679 kelt új hazát keresni. 3089 kivándorlónak amerikai rokonai küldték meg az utazás jegyét, 3286-nak San Paolo állama adott jegyet, 19.583 pedig maga váltotta meg hontalanságának útlevelét, végül 140 kivándorló pénzt kapott rokonaitól, hogy átvitorlazzon az óceánon.

A kisebbségek kivándorlásának az 1921—1927. évek között ezek a hivatalos adatai. A zágrábi kivándorlási hivatal további hiteles adatai még nincsenek a kezeink között, de annyit tudunk, hogy a kisebbségek kivándorlása a Délvidékről nem csökkent, sőt az ottani napi sajtó szerint még növekedett is. Ha tehát az 1928-ra és 1929-re is csak a legutolsó 1927. év emigrációját vesszük számításba, akkor is nyolc év alatt 17.865 német és 9450 magyar hajózott át a Tengerentúlra. Nagy szám, ha tekintetbe vesszük, hogy a hivatalos jugoszláv népszámlálási adatok szerint 1921-ben 472.409 volt a jugoszláviai magyarjaink és 513.472 a németjeink száma.

De, ha ezekkel a számszerű adatokkal szemben figyelembe vesszük azt is, hogy ugyanezen idő alatt csak 5368 volt a visszavándorlók száma és ezek 95%-a is sláv, illetve szerb volt, akkor is élénkbe tűnik a szomorú tény, hogy délvidéki magyarjaink és németjeink ellen rendszeres nacionalista hadjárat folyik, hogy ősi földjüket elhagyják és oda többé vissza ne térjenek.

Általában már jeleztük, hogy összes kisebbségeikéi a belgrádi nagyszerb nacionalista kormányzatok, nagyszerb nacionalista okokból az új állam elhagyására kényszerítik, egyszerűen azért tehát, mert kisebbségek, más

nemzettestnek a tagjai. Jeleztük, hogy ez az eljárás a kivándorlások történetének újszerű fejezete. Most rámutatunk azokra a közvetlen okokra is, amelyeket Belgrád a kisebbségek elé állít, hogy azok elöl „önként” megfutamodjanak.

Az első és a legfőbb ilyen közvetlen ok, amely a kisebbségeket kivándorlásra kényszeríti: a szerbek által végrehajtott ú. n. agrárreform, illetve földosztás. Ez az agrárreformnak mondott, de a valóságban nacionalista földelvével, felparcellázta az összes nem szerb tulajdonban volt nagybirtokokat. A parcellákat azonban csak kimondottan szerbek kapták és kisebb mértékben szlávok is. De egyetlen parcellát sem a kisebbségi földigénylők, így a magyar és a német kisebbségi gazdasági cselédek és földmunkások kiszorultak egy szálig a fölöstött nagybirtokokról, de viszont földet, ahol maguknak új életlehetőséget teremthettek volna, nem kaphattak. Sem Románia, sem Csehszlovákia nem merték megcselekedni azt a kiáltó igazságtalanságot, hogy rendeletileg, írott paragrafusokkal zárják ki a kisebbségi földnélkülieket „az agrárreform áldásaiból.” Ott, hacsak mutatóba is, de kisebbségek is hozzájuthattak a felosztott nagybirtokok egynéhány rögéhez. A nagyszerb balkáni sovinizmus ennyit sem tett meg. Természetes következménye volt ennek az eljárásnak, hogy a kidobott kisebbségi gazdasági cselédek és napszámosok tető és kenyér nélkül maradtak. De súlyosbította helyzetüket az is, hogy az új gazdáknál sem találhattak keresetre, hiszen azok is oly kevés földhöz jutottak, hogy annak megműveléséhez nem volt szükségük idegen munkaerőre. Az „áldottak” is csak proletárjai maradtak a földnek.

De nem indultak meg az állam, vagy a tartományok által finanszírozott közmunkák se, vagy, ha itt-ott építettek is egy-egy Dunahidat, vagy stratégiai vasutat, oda elsősorban a szerb területek szláv lakóit állították be, kisebbségi munkást csak nagy ritkán és elviselhetetlenül elégtelen feltételek mellett. Ezek mellett a lehetetlen viszonyok mellett nem maradt más hátra a földönfutó kisebbségi nincstelenek számára, mint megragadni a görcsös vándorbotot és a tengereken túlon keresni hajlékot és kenyeret. Leginkább persze Argentínában és Braziliában, amint erről adataink tanúskodnak.

Hogy a helyzet valóban ez volt és ma sem más, kimutatja ezt a zágrábi kivándorlási hivatal is, amikor arról szólnak adatai, hogy a kivándorlókat 26.098 esetből 24.550-szer „gazdasági okok” kényszerítették Jugoszlávia elhagyására. De, hogy a szerb kormánzatnak az általa végrehajtott „agrár-reformmal” nem is volt más célja, mi még emlékezünk Demetrovics Juráj Agrarna Reforma című könyvére, ahol leplezetlenül azt írja, hogy Jugoszlávia ugyan most a mienk, de a hatalom is benne csak akkor lesz a mienk, ha mienk lesz a föld is, mert akié a föld, azé a hatalom. Igen, ezért vette el a földet Belgrád a kisebbségektől és ezért nem adott a kisebbségi igénylőknek.

Tekintélyes számban találjuk azonban a kivándorlók hosszú sorában a kvalifikált ipari és gyári munkásságot is. Mi lehet ennek oka éppen Jugoszláviában? Hiszen az új Jugoszláviában a természetes szükségszerűség következtében a gyáripar fejlődésére különös kilátások nyíltak és hasonlóan a kisipar megerősödésére is. De a gyári munkásság helyzete elviselhetetlen volt a munkabérek hihetetlen leszorítása és a munkásvédelem teljes fejletlensége és elhanyagolása miatt. Ezért szociális bajok tizedelték a kvalifikált gyári munkásságot a kereseti adók irtózatossá súlyával is. Ezenkívül kettős bizalmatlanság is nehezedett rájuk: először, mert többnyire kisebbségekhez tartoztak, másodsor, nem akceptálták az elvakult nagyszerbizmust. Ezért inkább a gyáripar Eldorádójába, Amerikába vándoroltak. Az iparosok is száz bajjal viaskodtak és viaskodnak: vásárló nincs az állandó gazdasági krízis miatt, az adók lehetetlenül magasak és bizonytalanok, az iparengedélyeket állandóan revideálják újabb pénzekért, mindennek az volt a következménye, hogy sok iparos, különösen a kisebbségi, visszaadta iparengedélyét és hajóra szállt, mert ha szeretett volna is magán segíteni hitelekkel, nem juthatott hozzá. A kisebbségi bank és iparos számára a Narodna Bankának nincsen hitele. Éppen ez a körülmény, hogy annyi kvalifikált munkaerő vesz vándorbotot a kezébe Jugoszláviában, érthetetlen és éppen Jugo-

szlavia szempontjából. Ha ezt megteszi, vagy megteheti talán Németország, Anglia, ahol nincsen hiány a szakmunkásokban, lehet, de, hogy vándorútra kényszerítse szakmunkásait az a Jugoszlávia, ahol az ilyen munkaerőből amúgy is kevés van és fejlődő ipara miatt külföldről kell drágább szakmunkásokat hozatnia, ilyen gazdasági halálos bünt önmaga ellen csak az elvakult nagyszerbizmus követhet el.

Ám, ha már mindez így van és így megy végbe, akkor legalább humanusan gondoskodnék a szerb államhatalom kivándorlóinak úti sorsa felől. Legalább ennyi volna a modern humanizmus posztulátuma. De ebben a tekintetben sem történik a részéről semmi európai. A nyomorult hontalan kivándorlási hiénák karmai közé kerül és az elüldözött sokszor csak utolsó értékei árán kerül ahhoz a „passzushoz“, amely megnyitja előtte a hontalanság világkapuit. Hogy sokszor ezek a hiénák éppen szerb ügyvédek is, ez annál szomorúbb. Sőt, ami ennél még sokkal barbárabb dolog, a jugoszláviai kisebbségi kivándorlók ügyes-bajos dolgait, „állampolgári érdekeit“ odakinn, a Transoceániában nem vállalják, egyenesen megtagadják a jugoszláviai konzulátusok. Az ilyen kisebbségi kivándorlókból válnak aztán igazán az elhagyatott hontalanság hontalanjai. De mindegy: Belgrád elérte a célját, apasztotta a kisebbségei számát. Szinte elgondolhatatlan cinizmus, hogy a XX. században akadhat ország Európa testén, amely állandóan, széltebenhosszában a „demokráciát“ hordta és hordozza ajakán, amely még a mai katonai diktatúrájával is a „demokráciát“ akarja megvédeni és megmenteni, amely feudalizmust kiált ma is Csonkamagyarország felé: ilyen népellenes politikát folytathasson népei ellen, nagyszerbizmusa elvakultságában.

Nem remélhető azonban ezután sem enyhülés a kisebbségek szomorú jugoszláviai sorsában. Addig legalább aligha, amíg a hatalom a Száva partján a nagyszerbek kezében marad, vagy amíg a Népszövetség őszintébben nem nyúl a „garanciák“ után. Hogy nincsen reményünk a hamaros javulásra, igazolják a diktatúra által eddig is kiadott „törvények“, amelyek a jugoszláviai kisebbségek életén nemhogy enyhítettek volna, hanem minden téren még súlyosbították is. Az új „agrárreformtörvény“ is most készül a diktatúra kiadásában. Ez enyhíthetne legalább a kisebbségi földnélküli jánosok nyomorán, hogy el ne vándoroljanak. De nem valószínű, hogy a diktatúra más lesz éppen az agrárkérdésben, mint volt Pasics politikája. Zsivkovics Pasics földije és nagyszerb eszméinek örököse. A politikai törekvésekben egy vele, csak az eszközökben más. Mindkettőnek kisebbségi politikája ennyi: „Nagyszerbiában nincsenek kisebbségek. És ha vannak, ne legyenek. Vagy megszoknak — szerbökké lesznek, vagy megszöknék — ha magyarok-németek maradnak.“ Drasztikusan világos ez a fogalmazásuk, de drasztikus az a politika is, amelyet Belgrádból a kisebbségeink ellen már több, mint tíz év óta folytatnak, vándorbotot is nyomva elhanyauított kezükbe.

A kisebbségek kényszerű és tudatosan is kikényszerített kivándoroltatása a Kisebbségi Sorsnak bizonyára a legszomorúbb fejezete. Egyetlen időleges orvosságát látjuk csak: összefogni és megmenteni a bolyongókat a messze hontalanságban a magyar nemzet gondolatának arra a nagy ünnepére, amikor majd a magyar világprobléma megoldását ünnepelhetjük.

BERKES JÓZSEF

TÓT KÖNYV ARANY JÁNOSRÓL

AZ 1918-as évek új államalakulatai Középeurópa és elsősorban Magyarország számára jelentős szellemtörténeti fordulatot jelentenek. Egy új világ alakult ki a szemünk előtt s ennek az új világnak új alakulásai egész sereg új szempontot, új összefüggést vetettek fölszínre; ez az új világ nekünk magyaroknak ismeretlen szellemet is hozott. Ahogy a politikai és szellemi mozzanatok egymással szoros összefüggésben lévén, kölcsönösen előkészítik egymás útját, úgy a közelmúlt alakulásai sem hozták magukkal rögtön jellemző szellemisségüket, hanem túljutva az első nehézségeken, fokozatos és lassú munkával igyekeznek átvinni politikai mentalitásukat új alapozású nemzeti tudományukba. Nevezzük ezt a politikai szempontoktól áthatott új tudományt akár történetahamisításnak, akár tudománytalanságnak, akár minnek, — de az tény, hogy ma az ilyfajta tudomány jelenti az utódállamok tudományosságát s nekünk ezzel az új szellemmel a saját érdekünkben igenis számolnunk kell. Másfelől azonban kutatásaival, melyek új területekre derítettek fényt és új összefüggéseket hoztak, talán önkaratán kívül is még teljesebbé teszi a magyar föld kulturális arcát s eddig még nem ismert adataival, — bárhogy használja is föl azokat, — oly dolgokat magyaráz meg, melyek igen érdekes kiegészítői lehetnek a magyar szellemi egységnek. Vonatkozik ez elsősorban az elszakított Felvidékre, melyet a friss tót tudomány új szintézissel, mint önálló és számottevő elemet illeszt be a rendi Magyarország struktúrájába, de vonatkozik ez a tót irodalomtörténettudományra is, mely új és előttünk eddig nem ismert adataival talán még szorosabbá teszi a történelmi Magyarország és a tót nép mély lelki összetartozását. Bár következtetéseiben és fölfogásában igen sok van a jelen politikai atmoszférájából, bár a jelen fogalmaival szereti mérni a múltat és így tévutakra téved, adataival mégis új világlátásba helyezi és jelentőssé teszi a magyar Felvidék életét és kultúráját.

Ezen tendenciának igen jelentős képviselője dr. Bújnák Pálnak Arany János és a tót irodalom viszonyáról írott könyve,¹ mely — mint alcímében mondja — összehasonlító irodalomtörténeti tanulmánynak készült és a prágai Károly-egyetem filozófiai karának kiadásában jelent meg. Célja kimutatni és magyarázni Arany hatását a tót irodalomban, mely föladata megvalósításához természetesen csakis a történelmi magyar-tót viszony ismerete, valamint a világirodalmi kölcsönhatásoknak a tótságra való vonatkoztatása alapján juthat el. Igen nagy hozzáértéssel fog feladatához, ismeri a tárgyhoz tartozó magyar irodalmat s az aköré csoportosuló világirodalmi eszmekört, így oly könyvet alkotott, mely egészében tekintve szépen megállaná helyét bármely nép irodalomtörténeti tanulmányai között. Külön ki kellett ezt emelni a magyar Alsókubin születtségének könyvéről akkor, midőn azon az oldalon a magyar kultúrártékek teljes negligálásával és eltagadásával találkozunk. De amilyen jól ismeri a magyar irodalmat és hazáját, a Felvidék történetét, — amilyen jól látja meg a magyarság és tótság érintkezéspontjait, épp oly egyoldalú és helytelen a mai csehszlovák mentalitástól sugallt történet szemlélete és magyarlátása, melyet a 67-es kornak a tótság iránti ridegségével és közönyével okol meg ő maga is. Keserűen emlegeti azokat a szomorú eseteket, melyekkel az új Magyarország semmiesetre sem azonosíthatja magát. Minket elsősorban, túl a tanulmány lényegén, a mai tót nemzedék fölfogása érdekel.

Ami rögtön észrevehető, az a faji szempont, a tót vérség szavának uralma az egész művön. Szerző szerint a tótság és magyarság, a két faj,

¹ Dr. Pável Bújnák: „Ján Arany v Slovenskej literatúre“, Praha 1924.

a két vérség viszonya egyszersmind két nemzet viszonya is, minden tekintet nélkül az állami közösségre. Elvetvén a közös magyar államiság, a magyarság egyesítő és beolvastó erejének gondolatát, szerinte a magyarság a maga uralmával csupán renegátokat tudott termelni, kik a maguk túlzó, elsődleges és egyoldalú magyarságával nemcsak a fejlődő nemzetiségi kultúrákra hatottak a neofiták buzgalmával elnyomólag, de még magára az igazi magyar lélekre is. A szerző kénytelen igazat adni Goga Oktavián azon tézisének, hogy az újabb magyar irodalom zsidók és renegátok irodalma... Azzal a renegát magyarsággal, mely szerinte a tótságból eredt, de amelyet az arról tudni sem akaró Petőfi ellenségesen reprezentál, szembeállítja Aranyt, a fajmagyart, az igazi, szép, nyugodt és megértő magyarság emberi tökéletességű képviselőjét. A manapság úgy propagált faji gondolat így alkalmazva, az egyoldalú és merev faji dogmatika rendszerétől elvakítva mit sem törődik azzal, hogy a szláv vérségű Petőfi entuziazmusában mennyi volt az érzelmi, az átélt magyarság, a magyar gondolat és egyéniség, az öntudatos magyarrálevés akarata, avagy a magyarságba való beleszületés esete. Ebben a renegát-ságban látja Petőfinek a tót irodalomra való hatástalanságát és a tiszta Arany mély hatásának okát. Ebből folyólag aztán számos példával illusztrálja, hogy a tótságban mindenkor mily békés és őszinte volt a szimpátia a magyar kulturális mozgalmak iránt és hogy az irodalmi érintkezés melegebbé válását egyedül a politikai tényezők ellenséges irányzata akadályozta meg. Úgy véli, hogy Tisza Kálmán ideje és a rákövetkező kor éppoly szomorú volt a tótság számára, mint amilyen volt a magyarságra a Bach-korszak, ekkor igen sértő volt a tót eredetű Petőfi magyarsága és igen vigasztaló és jóleső volt Arany csöndes, szelíd, megértő, a szavaló magyarkodástól visszarettenő hangja.

Az Arany iránti tót szimpátiának azonban még mélyebb gyökere van Arany költészetében. Már maguk Arany versformái — s vele együtt Petőfiéi is — teljesen rokonok voltak a tót költőkéivel, hiszen a tót prozodiát a magyar hatásokkal színültig telített tót népköltészet alapjaira építették Hurbán-Vajansky és Hviezdosláv. Így hát valami belülről fakadó ritmus-érzék hozta közel a tótsághoz Aranyt, kinek Toldiját és más verseit a Felvidéken először a késmárki líceum híres tanára: Lindner Ernő kezdte magyarázni (1853); az itteni tót diákok, éppúgy, mint a besztercebányaiak is, kiknek összejövetelein, a besedákon mindig szerepelt egy-egy tótos kiejtésű, igyekvő magyar szavalt Aranytól, Garaytól, Czuczortól, szétvitték a nagy magyar költő hírét s tovább olvasván, hatását magukon mind jobban érezték. A most felnövő tót írónemzedék aknanachjaiban föl-föltűnik más magyar írók fordításai mellett Aranynak egy-egy verse. Még a Hurbán és Stúr viharos nemzedéke is fölfigyel rá; az öregedő Sladkovic, a tótok puskinsi nagyságú epiko-lírikusa elkedvtelenedve a magyar irodalom tanulmányozása közben Petőfitől, vigaszt lel a rokonlelkű Aranynál.

Másfelől Arany nagy hatását Bújnák a közös történelmi múlt földolgozásából magyarázza. Túl a közös tárgyaknak a magyar és tót romantikában való földolgozásain, túl a sokszázados sorsközösségen, volt szerinte is valami, ami együvé vonja a két fajt. A Felvidék múltját szívéből átérző romantikus tót nemzedék a maga egész világát ott látta Aranynál, ki Csák Mátéről tervezett époszt, s ilyet őt Stur is, ki földolgozta Mednyánszky Alajos báró nyomán Sturral együtt a budatini Katalin mondat, a tót költőtől szintén megénekelte Murány ostromát, avagy a tót népköltészetben oly eleven erővel élő Rákóczi-kort.

Bújnák e vonásokon kívül még más okot is talál, melyek Aranyt kedvelték teszik a tótság előtt. De ezek egyetemes szláv vonatkozások, melyekről nem igen hisszük, hogy épp az egyetemes szláv vonatkozások iránt oly érzékenyen tótságra hatnának oly eleven erővel, ahogy ezt a szerző sejteti. De erről a pontról sokat árul el, hogy a könyvet a prágai egyetem adta ki, melynek szerző akkor tanára volt; nem mehetett hát el Arany szláv és cseh vonatkozásai mellett az önálló, indifferens tót ember közönyével. Emlegeti, hogy Arany lefordította a nagy cseh humanista: Hasistejnsky Lobkovic

Bohuslávnak a karlsbádi fürdőről írott latin versét, hogy több helyütt megemlékezett, így a Toldi szerelmében is, a gyógyhely kies tájékáról, hogy sokszor emlegeti a csehek és sehohsem gyűlölködő, vagy sértő tendenciával. Mert, ha cseh rablót említ, ez mit se jelent, — ugyanott a nápolyi hadjárattal kapcsolatban még rettenetesebben ír az olaszokról, — s a „Murány ostromában szánalommal emlegeti a szegény, romlott cseh szomszédot, célozva ezzel a fehérhegyi csata utáni évekre. Nem gyűlöli Bújnák szerint a szerbeket, sem az oroszokat, kiket szeret és szívesen olvassa íróikat; azt mondja a szerző, hogy nagy erény volt ez akkor, a 70-es években, midőn az egész magyar társadalom, fűtve 1849 emlékeitől, a Plevnát védő törökökért rajong.

Arany tót hatásának okait ezekben látja Bújnák. De, úgy véljük, kellett valami mélyebb lelki ok is, mely ok kedvelté tette Aranyt a tót úrók előtt. A tótság, par excellence, a legtipikusabb lírikus fajok egyike, tüzes, nyugtalan és melankoliás, — Petőfi lírája is ilyen. Viszont Arany harmonikus és nyugodt. Ahogy Petőfi és Arany belső barátságából is látjuk, a két ellentétes elem kiegészíti egymást. Kellott, hogy Arany épp oly módon megnyerje a tótság szeretetét, ahogy viszont a nyugtalan Petőfi oly népszerű a keleti nyugalmú magyar nép előtt. A nyugodt Arany a legnagyobb nyugtalanabb tót írói nemzedékre, Hurbán és Stur nemzedékére hatott, kezdve ezek másodvirágzásától egész Országh-Hviezdoslávig. Nem lírájával, de balladáival gyakorolt rájuk szinte indító hatást. Bújnák sorra veszi Zello, Graichman, Bachót, Fábry, Ternoskatlsky, Oswald, Podhradsky költészetét, kimutatván benne igen gyakran kiválóan érdekes párhuzamokkal a nevezett költők Aranytól befolyásolt ritmikáját, motívumait, tárgyait. Ennél sokkal jobban érdekelhetnek minket a tótság legnagyobb költőjének, a Hviezdosláv néven író Országh Pálnak vonatkozásai a magyarsághoz, Aranyhoz és az egész magyar irodalomhoz.

Szerző már egy könyvében¹ hosszasan megemlékezett a magyar köznemes családból eredő, az új tót szellemet és a régi felvidéki magyar lelket mintegy magában egyesítő nagy költőről, — akkor minden oldalról megvilágítva őt a legapróbb részletekig, — egyedül talán Országh magyar periódusát hagyva homályban, — most viszont csak az Aranynyal való mély lelki azonosságokat emelte ki az egész könyv céljának megfelelően. Arany is, Országh is a föld népéből nőttek ki, óriási arányokban. Arany is nemes volt, el nem ismert nemes, viszont Országh családja is egyike volt azon szegény felvidéki nemes családoknak, melyek visszatértek a földhöz, vagy talán soha el nem szakadva attól, pihenni hagyták nemességüket, egynek érezve sorsukat a föld népének sorsával, annak életét élve — Arany is papnak készült egyszer, Országh is — s végül mindketten a természet költői voltak, szimbólumaik a természetnek a föld gyermekei által átélt és megérezett szimbólumai.

Országh-Hviezdoslávra, ellentétben többi költőtársaival, nem a balladás Arany hatott, hanem a lírikus Arany nemesveretű tömör nyelve, az eszmék mélysége az ifjú költőt arra készítette, hogy mindjárt pályája elején, a Széchenyi emlékezete nyomán maga is hasonló ódával rója le a tót ifjúság kegyeletét a régholt Stur előtt: „Blaha pamiatka Stura“ c. versében. E lírikus szárnyalás továbbra is megmaradt nála. De később, mint Bújnák bő és sűrű idézetekkel kimutatja, Országhra is a balladák hatottak, oly mélyen és intenzíven, — nemcsak külsőleg, de egyszersmind létrehozva a tót műballadát, — mint még egy tót költőre sem. Ugyanez áll Hviezdosláv epikájára is. Így a remekveretű „Ezo Vlkolinsky“-ban aranyos humorral és szerető szatírozással rajzolja a felsőkubini kisnemesek magyar-tót életét. Bújnák szeretet helyett gyilkos iróniát lát benne, híven a mai csehszlovák „demokrata“ gondolkodáshoz, — pedig neki, mint a nemes és nagyjellemű költő személyes ismerősének illenék tudnia, már a kubini társaságokból is, hogy Országh mennyire benne élt a maga osztályában — s hogy épp tőle nem lehetne volna kívánni a mai csehszlovák nemzedék ilyen ideáinak glorifikálását. De azért ő is várt valami új Magyarországot, — hogy milyet, tán maga sem tudta, — gyakran beszélt

¹ Pavel Bújnák: „Pavol Országh-Hviezdosláv“. Liptovsky v. Mikulás 1919.

a magyar föld népeinek egymás iránti szeretetéről s úgy üdvözölte Adyt, válaszul a „Magyar jakobinus dalá“-ra, mint a fölhajnalló új idők heroldját. Mégis Arany volt előtte az eszmény, — sőt hiába tagadja Bújnák, még Petőfi is, kihez való szeretetéről Országunk még élő ismerősei tanúságot is tehetnek, — bár Bújnák egy idézettel: „ach Petrovic“ úgy állítja be őt, mintha szintén híve lett volna a renegát elméletnek, aminek épp az ellenkezője igaz.

Tovább már csak a ma élő Martin Rázus modern líráját érdemes említeni, ki Arany emlékére, ennek centenáriumán írott szonettjében ismét csak Petőfi renegátságára célozva írja: „tys nebol renegátom!“ = „Te nem voltál renegát!“ Rá Arany balladaformái, a skót balladák miszticizmusa együttesen hatottak s míg szenvedélyes lírájában olykor egészen Petőfies, addig komor balladáiban úgy forma, mint szellem szerint Arany nyomán jár.

Látjuk mindezekből, hogy ami a magyar hatás és különösen Arany hatásának tót irodalmi fölismerését illeti, szerzőt elismerésünk illeti. De minek belevinni a tudományos munkálkodásba a napi politika keserűségeit? Minek tendenciózusan beállítva egyes ártatlan tényeket, vagy meghamisítva az igazságot egyet-egyét ütni a magyarságon? Bújnák ezt tette akkor, midőn ok nélkül sokat beszél gúnyos éllel a magyar nyelv és rímelés szegénységéről, a magyar nyelv szláv jövevényszavairól, a tájékozatlan cseh és tót olvasó előtt úgy tünteti fel Bihart, mint egykor szintiszta tót és erőszakosan elmagyarosított vidéket (s ezt a könyv végére csatolt francia résumében jól ki is emeli), ferdén értelmezi a 17. és 18-ik század felvidéki magyar-tót kultúráját, úgy értékelvén azt, mint a tótság gazdagságának és a magyarok fölötti uralmának idejét... soká folytathatnék így kikapott részletekkel ezt a jellemző lajstromot. E kicsinyes és jelentéktelen és sokhelyütt tudatlanságot eláruló tüsszúrásokkal szemben nagy értéke az egész könyvnek, hogy ismét csak igen értékes adalékát adta a magyar kultúra felvidéki hatásának és ottani életének és felbecsülhetetlen bizonyosságát szolgáltatva annak, hogy a magyarság szellemi fölényét még a mesterséges határok sem tudják korlátozni és jelentéktelenné tenni.

GOGOLÁK LAJOS